

BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ VĂN HOÁ TRỐNG, CHIÊNG CỦA NGƯỜI THÁI Ở HUYỆN YÊN CHÂU, TỈNH SƠN LA

Lò Ngọc Diệp
Trường Đại học Tây Bắc

THÔNG TIN BÀI BÁO

Ngày nhận bài: 07/7/2023
Ngày nhận đăng: 29/8/2023
Email: ngocdiiep@utb.edu.vn

Từ khoá: Văn hoá vật chất, trống, chiêng, người Thái, Yên Châu.

TÓM TẮT

Trống, chiêng là hai loại nhạc cụ truyền thống được sử dụng phổ biến trong đời sống của dân tộc Thái nói chung và người Thái ở Yên Châu, tỉnh Sơn La nói riêng đã tạo nên giá trị văn hóa truyền thống độc đáo trong hệ thống các giá trị văn hóa truyền thống của dân tộc này. Trên cơ sở khảo sát điền dã và các nguồn tư liệu, nội dung bài báo tập trung nghiên cứu về văn hóa trống,chiêng trong đời sống của người Thái ở Yên Châu, tỉnh Sơn La và công tác bảo tồn, phát triển văn hóa trống, chiêng trong giai đoạn hiện nay.

1. Đặt vấn đề

Yên Châu là huyện miền núi, biên giới nằm phía Đông Nam của tỉnh Sơn La; Phía Bắc giáp huyện Bắc Yên, phía Tây giáp huyện Mai Sơn, phía Đông giáp huyện Mộc Châu và phía Nam giáp huyện Xiêng Kho, huyện Sốp Bâu (tỉnh Hủa Phăn nước Cộng hòa dân chủ nhân dân Lào). Trung tâm huyện Yên Châu đặt tại thị trấn Yên Châu, cách thành phố Sơn La 62 km về phía Đông, cách thủ đô Hà Nội 240 km theo hướng Tây Bắc. Theo số liệu cuộc Tổng điều tra dân số và nhà ở năm 2015, Yên Châu có 75.942 người, đông nhất là dân tộc Thái chiếm 54,1%, dân tộc Kinh chiếm 19,5%, dân tộc Mông chiếm 14,3%, dân tộc Xinh Mun chiếm 11,6%, dân tộc Khơ Mú chiếm 0,4%, còn lại là các dân tộc khác. [1, tr. 13].

Người Thái ở Yên Châu chủ yếu là người Thái Đen, và hầu hết phân bố ở các xã trong huyện. Hiện nay, nhiều nét văn hóa truyền thống, đậm đà bản sắc dân tộc thể hiện qua phong tục, tập quán, làn điệu dân ca, nhạc cụ dân tộc vẫn được đồng bào gìn giữ, phát huy, trong đó phải kể đến trống, chiêng. Từ bao đời nay, trống, chiêng không chỉ đơn thuần là nhạc cụ mà đã trở thành âm thanh quen thuộc, gần gũi, gắn liền với đời sống văn hóa tinh thần của người Thái Yên Châu. Trong các ngày lễ, tết, ngày vui của bản làng, dòng họ, gia đình của đồng bào Thái Yên Châu đều không thể thiếu những âm thanh trầm bổng của tiếng trống, tiếng chiêng, hòa nhịp với tiếng chập chòe.

Đặc biệt bên cạnh những nét văn hoá đặc sắc của dân tộc Thái nói chung thì người Thái

Yên Châu còn duy trì những nét văn hoá riêng (phong tục, tập quán, sinh hoạt văn hóa tinh thần,...). Những nét văn hóa độc đáo riêng này thể hiện rất rõ trong trang phục phụ nữ (váy, áo côm), tục tắm cầu, đội khăn Piêu, thổi khèn bè và uống rượu cần,... Về đời sống tinh thần, người Thái nơi đây rất yêu văn nghệ và các lễ hội. Họ thường cùng nhau hoà vào vòng xoè thông qua tiếng trống chiêng để thể hiện sự đoàn kết, gắn bó lại với nhau cùng xây dựng một môi trường sống, môi trường văn hoá mang đậm bản sắc dân tộc.

Văn hóa trống, chiêng có nguồn gốc lâu đời, được khẳng định trong quá trình lao động, sáng tạo, hưởng thụ văn hoá nghệ thuật và được trao truyền qua nhiều thế hệ. Trong quá khứ người Thái đã biết thổi hồn vào các loại nhạc cụ, tạo cho trống, chiêng những nhịp phát riêng sao cho phù hợp với với tính cách, tâm lý đặc trưng của cộng đồng. Với đôi tai và tâm hồn nhạy cảm, những âm thanh từ trống, chiêng được tấu lên khi ngân nga, khi vang vọng sâu lắng, khi thôi thúc trầm hùng, hoà quyện với tiếng suối, tiếng gió của núi rừng Tây Bắc.

Ngày nay, trong xu thế hội nhập và phát triển toàn cầu hóa, dưới sự tác động của nền kinh tế thị trường, của công nghiệp hoá, hiện đại hoá,... đời sống kinh tế, văn hóa, xã hội của các cộng đồng thiểu số bị biến đổi không nhỏ. Điều này đã và đang gây ra không ít khó khăn cho việc bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa truyền thống của các dân tộc thiểu số ở nước ta, trong đó có bảo tồn và phát huy giá trị văn

hóa trống, chiêng của người Thái tại huyện Yên Châu, tỉnh Sơn La. Vì vậy, việc bảo tồn và phát huy những giá trị của nét văn hóa này càng có ý nghĩa quan trọng khi mà văn hóa truyền thống và bản sắc văn hóa trở thành chìa khóa thành công trong quá trình hội nhập và phát triển.

2. Giá trị trống, chiêng trong đời sống văn hoá truyền thống của người Thái huyện Yên Châu

2.1. Về mặt lịch sử.

Hiện nay, mặc dù chưa có nghiên cứu nào chỉ ra nguồn gốc của trống chiêng. Tuy nhiên, qua phân tích những bộ sử thi nổi tiếng của dân tộc Thái: “Táy pú xác” và “Quăm tổ mường” có thể biết được nguồn gốc người Thái Đen di cư đến sinh sống cùng 1 nhóm Thái bản địa. Các nhóm này cùng sinh sống trên mảnh đất Yên Châu hàng thế kỷ nay; Họ đã trải qua nhiều biến động về lịch sử, xã hội, môi trường,.. Và với tình yêu văn hóa văn nghệ có từ rất sớm, trong đó có văn hóa trống chiêng luôn song hành với các loại hình nghệ thuật, gắn với lịch sử phát triển con người cũng như vùng đất Yên Châu.

Trong tác phẩm “Quăm tổ mường” (Kể chuyện mường), miêu tả lại câu chuyện xây dựng bản mường của người Thái từ buổi đầu khai thiên lập địa. Ngay ở chương đầu tiên đã có những câu so sánh, ví von sự vật với tiếng cồng, chiêng: “...Đất bờ thành bùn, bầu trời mới lên cao xa tít đất. Cao bằng mười lần bắn nỏ, năm mươi lần bắn súng, sáu mươi lần tiếng cồng, chiêng, cao bằng mười đồng tơ bằng con trâu, cao hơn mười đồng dây mây bằng con voi...”. [10,tr.68] Tiếng trống, cồng, chiêng còn thường được sử dụng làm hiệu lệnh tập hợp khi trong bản, mường có việc hay khi có giặc xâm lược:“... Cầm Nhân Hoa chạy trở về Chiêng Ly, đánh trống gọi quân về điểm mặt, không có mặt chỉ có Lam Muối và Lam Pắc...” [10 ,tr. 73].

Trong tác phẩm “Táy pú xác” (Kể ông cha chinh chiến), đây là bản sử thi tiêu biểu của dân tộc Thái ở vùng Tây Bắc, kể về chặng đường lịch sử đấu tranh mở mang bờ cõi, bảo tồn dân tộc cũng như xây dựng bản mường. Cùng quá trình đó, hình ảnh trống, chiêng được nhắc đến rất nhiều, gắn liền với những sự kiện quan

trọng của bản mường: Đón Táo Ngàn vào Mường Lò: “Lên qua núi Mák Ưởng

Coong mặt rộng mới vào Quen Hao

Chiêng bạc trắng đi vào Quen Min” [11,tr.179]

Hay miêu tả lại quá trình cụ Sa Ly đánh chiếm Viêng Săng Lăng có đoạn:

“..Lên Khâu Chương nhìn cây sinh chuyện

Mới lấy chiêng mặt chín của hay

Chiêng bạc, đồng quý giá

Chiêng to mới đi Che Lào

Chiêng bạc trắng đi với Che Ma” [11,tr. 205]

Hay một trong những nghi thức để đón mừng thành quả của cha ông sau mỗi trận chiến được miêu tả:

“Tiếng Coong to cùng chiêng ẩm mường

Hòa chũm chọe vang vang” [11, tr. 288]..

Quá trình sinh sống nơi núi rừng có tác động nhất định đến sự phát triển của văn hoá, một trong những tác động đó là con người đã sáng tạo ra các nhạc cụ - sản phẩm văn hoá: “Đã là người đàn ông Thái, xưa kia kể cả tầng lớp quý tộc, cũng đều phải biết ít nhiều nghề thủ công. Điều đó trước tiên phục vụ cho cuộc sống hàng ngày của một gia đình nông nghiệp trồng trọt, tự cấp, tự túc, trên cơ sở đó mà xuất hiện những bàn tay thợ khéo hơn, sản xuất những mặt hàng độc đáo hơn, mà tạo ra các sản phẩm mang tính chất buổi đầu” [3, tr. 160]. Văn nghệ dân gian Thái đã trải qua một quá trình lịch sử lâu dài tồn tại và phát triển trong xã hội Thái, trong đó trống, chiêng mang tính đại diện cho văn hóa cộng đồng, bởi âm nhạc dân gian phản ánh đầy đủ mọi góc độ của bản sắc như tinh thần lạc quan, nhân ái, yêu cuộc sống hòa bình và tràn đầy lòng tự hào dân tộc.

2.2. Về mặt kinh tế.

Trong quá trình nghiên cứu, tìm hiểu của chúng tôi, trên địa bàn xã Chiêng Sàng, huyện Yên Châu, hiện nay còn gia đình ông Lò Văn Phòng tham gia làm trống, chiêng tạo thu nhập và giải quyết các nhu cầu sinh hoạt văn hóa của người dân trên địa bàn và các địa phương khác. Ông Phòng tham gia làm trống, chiêng từ năm 1993, “ông Phòng đã chế tác được gần 800 bộ trống, chiêng với chất lượng âm thanh chuẩn, kiểu dáng thiết kế đẹp và độ bền cao. Mỗi bộ

trống, chiêng ông làm ra đều chứa đựng tâm huyết với tình yêu dân tộc, giá trị văn hóa; được các cá nhân, đội văn nghệ, đoàn ca múa nhạc trên địa bàn tỉnh và một số huyện của nước bạn Lào ưa chuộng và tìm đến tận nơi để đặt mua” [7, tr.1]. Chiêng được gò bằng sắt tấm nên có độ bền rất cao, các sản phẩm được người thợ ghi tên, số điện thoại để liên hệ, sửa chữa bảo hành, tuy nhiên theo ông việc hỏng hóc rất ít xảy ra, nếu hỏng thì chỉ sai âm, lệch âm nên việc khắc phục cũng rất đơn giản. Trống, chiêng sau khi làm xong được phân phối chủ yếu tại các xã trên địa bàn huyện Yên Châu, một số huyện có người Thái sinh sống đông như Sông Mã, Thuận Châu, thành phố Sơn La hoặc người Thái ở Lào sang thu mua mang về nước phân phối. Mỗi bộ chiêng (gồm 2 cái) hoàn thiện được bán tại gia đình có giá là 3,5 triệu VNĐ, trống có giá là 3 triệu – 4 triệu VNĐ một quả, còn nếu khách đặt hàng và cần ông mang đến tận nơi thì giá cả sẽ tăng thêm tùy theo khoảng cách xa hay gần. Để hoàn thiện một đôi chiêng hoặc một quả trống người thợ phải gò liên tục 2 – 3 ngày, với một sản phẩm như vậy trừ các khoản chi phí như mua nguyên liệu, công vận chuyển,... thì người thợ thu được 70 - 75% từ tiền bán trống chiêng. Một năm trung bình người thợ chế tác khoảng 10 quả trống, 20 đôi chiêng, 20 đôi chũm chọe, mỗi đôi gồm 2 chiếc, bình quân tiền chế tác nhạc cụ người thợ thu về khoảng 160 triệu VNĐ. Đây là mức thu nhập cao tính theo bình quân đầu người ở địa phương, giúp cuộc sống người thợ và gia đình ngày càng được cải thiện, nâng cao và ổn định để người thợ chuyên tâm giữ nghề.

2.3. Về mặt văn hoá.

Bản thân nhạc cụ trống, chiêng đã là một sản phẩm văn hóa, mang những giá trị độc đáo của cộng đồng. Nó cũng là thành tố quan trọng góp phần vào việc bảo tồn, phát huy và phát triển các giá trị văn hóa cộng đồng người Thái ở Yên Châu. “Người Thái rất ham mê biểu diễn ca hát và có khả năng văn nghệ. Nghệ thuật biểu diễn dân gian của họ rất đa dạng phong phú. Nhạc cụ biểu diễn khá phong phú, mỗi loại đều có nét văn hóa độc đáo riêng, mang đậm bản sắc văn hóa và phong tục tập quán của dân tộc Thái” [4, tr. 24].

Từ xa xưa, trống, chiêng đều được sử dụng

trong các lễ tục vòng đời, đây là 1 điểm rất khác biệt so với người Thái sinh sống ở các địa phương khác. Trong đám cưới của người Thái xưa, trống chiêng có vai trò cực kỳ quan trọng, bởi “Sau khi thông nhất với nhà trai, bên nhà gái cũng có sự chuẩn bị chu đáo. Các vị quan chức, bô lão trong mường đã cho nổi chiêng trống từ ba hôm trước” [5, tr. 49]. Để thay lời thông báo, gửi thông điệp tới người dân trong bản có đám cưới, mời gọi mọi người cùng vui bên vòng xòe, chúc phúc cho đôi bạn trẻ hạnh phúc, ấm no.

Còn trong đám ma, theo lời kể của các cụ già thì ở Yên Châu đa số là “thay Tháo” (người họ Hoàng); Trước đây, họ Hoàng làm Phìa, Tào, cai quản nhóm Thái trong khu vực, vì thế trong các bữa cơm trưa của nhà Phìa, Tào phải đánh trống, chiêng thể hiện sự giàu có, phồn vinh. Văn hóa này trong tiếng Thái Yên Châu gọi là “Kin ngai Tháo, ngai Phia”. Khi sống làm quan, được trọng vọng, vì thế khi mất, trong đám ma của người họ Hoàng cũng không thể thiếu việc đánh trống, chiêng để đưa tiễn linh hồn người mất về nơi cực lạc. Trống, chiêng dùng trong tang ma (việc buồn) có âm trầm nghe buồn, thường sử dụng trong 2 trường hợp:

- + Khi người mới chết đánh 3 hồi báo tượng trưng: Trời, Đất, Người (nhân thiên địa)

- + Khi người mới chết đánh 9 tiếng báo: Cửu trùng (9 cửa biển). Có kèm theo bắn súng kíp.

Đặc biệt: Không dùng trống chiêng đánh xòe múa có âm thanh cao vui, đảm bảo đúng âm điệu ròi rạc nào nùng..(thường có nghệ nhân riêng)

Còn trong các lễ hội, tiếng trống, chiêng lại có âm điệu và cách sử dụng hoàn toàn khác, đơn cử tác giả xin giới thiệu qua về vai trò và cách sử dụng trống chiêng trong Lễ hội cầu mưa của người Thái đen ở bản Nà Ngà, xã Chiềng Hặc, huyện Yên Châu. Đây là lễ hội được tổ chức khi có những dấu hiệu của hạn hán kéo dài, cuộc sống của con người ngày càng khó khăn, nạn đói có khả năng xảy ra...Để chuẩn bị cho Lễ hội, người ta sẽ chọn ngày lành (ngày Rông), xem đủ dấu hiệu: Xem hoa, , nghe tiếng chim... và chuẩn bị đầy đủ lễ vật: Kiệu rước Rông làm bằng tre, 1 con Tô Ngược(Thuồng luồng, Rông) làm bằng cây xương rồng, 8 gậy tre khiêng trống, nón, áo cóm trắng, 100 gói rau chua, 100 chậu nước gạo, 1 ghè tang vái, 2 trống, 4 chiêng, 2 nạo bạt...Đến ngày lễ

chính thức, từ sáng tinh mơ, 1 hồi trống ở nhà Tạo (trưởng bản) vang lên báo hiệu bắt đầu lễ hội, cả bản nô nức dậy chuẩn bị các công đoạn cho buổi lễ. Chiêng và trống có đoàn rước riêng và theo đoàn người thực hiện buổi lễ đi quanh bản, tới từng nhà để thực hiện các nghi thức truyền thống. Với mỗi phân đoạn nhỏ trong buổi lễ, trống, chiêng đều được sử dụng và có những quy định nhịp điệu khác nhau: Khoam xó phắc xồm xiêm xó phôn; Khoam on; Lễ rước Tô Ngược....

Tiếng trống, chiêng đã ngấm sâu vào tiềm thức của người Thái nơi đây; Nó gắn bó, gần gũi với họ trong các buổi sinh hoạt văn hóa văn nghệ, các lễ hội từ lúc nhỏ, lớn lên và khi mất đi trống chiêng luôn song hành tạo không khí lạc quan, yêu đời.

Bên cạnh đó, trống chiêng là những nhạc cụ không thể thiếu trong các vòng xòe, vì vậy tính gắn kết, tương trợ của các loại nhạc cụ với nhau thể hiện sự phối hợp không thể tách rời, giúp tinh thần lạc quan vui vẻ trong cộng đồng chính là một trong những yếu tố cần thiết cho việc giữ nghề, phát triển nghề và giá trị kinh tế mà nghề đem lại. Người làm nghề không chỉ làm việc tại chỗ mà có một phần tham khảo nghề ở các địa phương có nghề phát triển, một phần họ trao đổi buôn bán sản phẩm ở các vùng lân cận để học hỏi, tham khảo những nhu cầu ở các địa phương khác nhau để hoàn thiện và sáng tạo nên những giá trị của sản phẩm. Tuy nhiên, dù trao đổi, buôn bán ở địa phương hay các địa phương khác thì những bộ trống, chiêng đã góp phần quan trọng vào việc giúp con người xích lại gần nhau hơn, bỏ qua những sân si của cuộc sống hàng ngày, để cùng nhau vui vẻ hòa mình vào vòng xòe. Chính sự đoàn kết ấy đã cho chúng ta thấy tính cố kết cộng đồng tồn tại trong văn hóa của cộng đồng, sự đồng cảm của con người, vùng đất đã đem lại một niềm tin bền vững về cội nguồn văn hóa dân gian ngay từ bên trong của xã hội Thái. Sự gắn kết trong mối quan hệ bản làng thông qua tiếng trống, chiêng đã trở thành tiền đề quan trọng cho niềm tin vững chắc vào tương lai ngày một phồn thịnh “qua các hoạt động đó đem lại niềm tin, hi vọng cho mọi người. Đặc biệt là, qua những dịp đó đều mang ý nghĩa cố kết cộng đồng, thống nhất ý chí với nhau để xây dựng và bảo vệ cuộc sống, bảo vệ cộng đồng” [6, tr. 137]. Tính cộng đồng, sự gắn bó, đoàn kết trong mối

quan hệ bản làng, những mối quan hệ về địa bàn, về huyết thống, về văn hóa, kinh tế,... còn được thể hiện thông qua những giá trị văn hóa phi vật thể qua các nghi lễ (đặc biệt là các lễ hội sử dụng sản phẩm trống, chiêng), qua các phần của lễ hội đều cần có sự đoàn kết, tính cộng đồng chặt chẽ không chỉ cho người dân trong bản mà còn là sợi dây kết nối với những người dân trong xã, những người dân ở vùng lân cận - giá trị cố kết cộng đồng đã trở thành sức mạnh tập thể to lớn của cộng đồng mà sản phẩm nghề đem lại.

Ở Yên Châu, từ bao đời nay, trống chiêng không chỉ là một nhạc cụ tham gia vào hầu hết các hoạt động văn hóa của người Thái từ khi sinh ra đến khi về với đất mẹ mà còn là thanh âm linh thiêng, quan trọng cần phải có trong đời sống văn hóa của cộng đồng người Thái ở Yên Châu. Từ những Lễ hội mùa xuân, đám cưới hỏi, ma chay cho tới lễ lên nhà mới,... đều không thể thiếu tiếng trống chiêng. Tuy nhiên, nét đẹp văn hóa này càng ngày càng mai một dần, không còn nhiều người biết đánh, thậm chí nhiều nhà mang bán những bộ chiêng cổ của gia đình.

Để giữ gìn, khôi phục và phát huy giá trị văn hóa trống chiêng cấp ủy, chính quyền huyện Yên Châu thường xuyên tổ chức tuyên truyền, giáo dục sâu rộng trong đồng bào ý thức giữ gìn, bảo tồn, phát huy giá trị văn hóa trống chiêng, nhạc cụ dân tộc, khôi phục các lễ hội dân gian như mới đây nhất là Lễ hội "Đồng Sủ" ở bản Khá xã Sập Vạt, huyện Yên Châu. Đây là cơ hội tốt để cộng đồng có dịp đưa những tinh hoa văn hóa của dân tộc mình tham gia vào những sự kiện văn hóa lớn. Phối hợp với các cơ quan thông tin đại chúng thường xuyên đẩy mạnh công tác tuyên truyền vận động người dân tham gia giữ gìn di sản văn hóa dân tộc, gắn các hoạt động văn hóa dân tộc với xây dựng nông thôn mới. Khuyến khích xã hội hóa các hoạt động văn hóa lễ hội trong đó có sử dụng trống chiêng, nhạc cụ dân tộc ở thôn, bản. Kêu gọi và tạo điều kiện để các tổ chức xã hội, đoàn thể, các doanh nghiệp, cá nhân tham gia tài trợ, ủng hộ các hoạt động văn hóa trống chiêng, nhạc cụ dân tộc, dân ca, dân vũ,...

3. Một số đề xuất phục vụ công tác bảo tồn và phát triển văn hoá trống, chiêng dân tộc Thái ở Yên Châu hiện nay

3.1. Công tác bảo tồn và phát triển văn hoá trống, chiêng của người Thái ở Yên Châu hiện nay.

Về việc triển khai, thực hiện các văn bản Nhà nước: Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch Sơn La đã triển khai nhiều văn bản quy phạm pháp luật nhằm bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa trống chiêng của người Thái, cụ thể: Luật Di sản văn hóa năm 2001; Luật Di sản sửa đổi, bổ sung một số điều của Luật Di sản văn hóa năm 2001; Nghị định số 62/2014/NĐ-CP của Chính phủ quy định về xét tặng danh hiệu "Nghệ nhân nhân dân", "Nghệ nhân ưu tú" trong lĩnh vực di sản văn hóa phi vật thể;....

Đặc biệt, Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch Sơn La đã có nhiều hoạt động bảo tồn và phát huy di sản văn hóa trống chiêng: Khuyến khích việc duy trì, phục hồi và phát triển nghề thủ công truyền thống có giá trị tiêu biểu; Chính sách đãi ngộ đối với Nghệ nhân nhân dân, Nghệ nhân ưu tú; Quyền và nghĩa vụ của nghệ nhân nhân dân, nghệ nhân ưu tú,... Hay một số nội dung trong Chương V, Luật Di sản cũng đã được triển khai trong công tác bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa trống chiêng của người Thái ở Yên Châu. Cụ thể:

“Mục 1 quy định về nội dung quản lý Nhà nước và cơ quan quản lý Nhà nước về di sản văn hóa như: Tổ chức, chỉ đạo các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa; tuyên truyền, phổ biến, giáo dục pháp luật về di sản văn hóa; Huy động, quản lý, sử dụng các nguồn lực để bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa,...

Mục 2 quy định về nguồn lực cho các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa như: Nhà nước khuyến khích và tạo điều kiện cho các hội về văn học và nghệ thuật, khoa học và công nghệ, tham gia các hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa; Nhà nước khuyến khích việc xã hội hóa hoạt động bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa; Nguồn tài chính để bảo vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa”.[4.Tr.3]

Qua đó, chúng ta thấy rằng việc triển khai thực hiện các văn bản quản lý Nhà nước về bảo tồn và phát huy giá trị văn hoá trống chiêng tại địa phương đã và đang có sự đồng thuận và đón nhận của người dân, trong thời gian tới công tác

tuyên truyền đường lối, chủ trương của Đảng, Nhà nước cần chú trọng hơn nữa với công tác triển khai và thực hiện các văn bản nhà nước để có được những hiệu quả nhất định.

Về công tác tuyên truyền, giáo dục giá trị văn hoá trống chiêng: Cấp ủy, chính quyền huyện Yên Châu thường xuyên tổ chức tuyên truyền, giáo dục sâu rộng trong đồng bào ý thức giữ gìn, bảo tồn, phát huy giá trị văn hóa trống chiêng, nhạc cụ dân tộc, khôi phục các lễ hội dân gian như mới đây nhất là Lễ hội "Đồng Sửa" ở bản Khá xã Sập Vạt, huyện Yên Châu. Đây là cơ hội tốt để cộng đồng có dịp đưa những tinh hoa văn hóa của dân tộc mình tham gia vào những sự kiện văn hóa lớn. Phối hợp với các cơ quan thông tin đại chúng thường xuyên đẩy mạnh công tác tuyên truyền vận động người dân tham gia giữ gìn di sản văn hóa dân tộc, gắn các hoạt động văn hóa dân tộc với xây dựng nông thôn mới. Khuyến khích xã hội hóa các hoạt động văn hóa lễ hội trong đó có sử dụng trống chiêng, nhạc cụ dân tộc ở thôn, bản. Kêu gọi và tạo điều kiện để các tổ chức xã hội, đoàn thể, các doanh nghiệp, cá nhân tham gia tài trợ, ủng hộ các hoạt động văn hóa trống chiêng, nhạc cụ dân tộc, dân ca, dân vũ,...

Đến nay, 100% bản của đồng bào Thái ở Yên Châu đều có ít nhất một bộ trống, chiêng. Có bản có đến 3-4 bộ và được lưu giữ tại nhà văn hoá bản để phục vụ sinh hoạt cộng đồng. Theo bà Chính, ở Yên Châu có dòng họ Hoàng (được coi là họ gốc của người Thái Yên Châu) là lưu giữ bộ trống, chiêng riêng để dùng trong nghi lễ việc tang và các sự kiện quan trọng của dòng họ.

Trao đổi với chúng tôi, ông Nguyễn Quang Hưng, Trưởng Phòng Văn hóa - Thông tin huyện Yên Châu được biết: trống, chiêng vẫn đang được các bản đồng bào dân tộc Thái duy trì, sử dụng không chỉ trong ngày lễ, tết, mà còn trong các buổi giao lưu văn nghệ, hội thi, hội diễn văn nghệ quần chúng. Hiện nay, huyện chưa có dự án nào để bảo tồn nhạc cụ trống, chiêng, nhưng Phòng Văn hóa - Thông tin huyện cũng như các xã vẫn luôn chú trọng công tác tuyên truyền, vận động đồng bào giữ gìn bản sắc văn hóa của dân tộc, trong đó có nhạc cụ trống, chiêng. Động viên, khuyến khích các nghệ nhân tiếp tục lưu giữ, truyền dạy cách chế tác nhạc cụ trống, chiêng cho con cháu. Việc

giữ gìn nhạc cụ của đồng bào Thái Yên Châu đã thực sự thúc đẩy phong trào văn hóa, văn nghệ quần chúng ở địa phương phát triển, góp phần bảo tồn và phát huy những giá trị bản sắc văn hóa truyền thống của đồng bào dân tộc Thái nơi đây.

Về công tác phục dựng và truyền dạy văn hóa trống chiêng: Phòng Văn hoá - Thông tin huyện Yên Châu đã thường xuyên quan tâm chú trọng đến việc đẩy mạnh các hoạt động văn hóa, văn nghệ, thể dục thể thao; tham mưu cho UBND huyện chỉ đạo Trung tâm Truyền thông văn hóa, UBND các xã, thị trấn tăng cường các hoạt động bảo tồn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc trên địa bàn, mở các lớp truyền dạy dân ca, dân vũ, các điệu xòe truyền thống...; thường xuyên duy trì tốt hoạt động của các đội văn nghệ bản, tiểu khu góp phần đẩy mạnh phong trào văn hóa, văn nghệ tại cơ sở.

Hiện nay, trên địa bàn huyện có 06 câu lạc bộ văn hóa Thái hoạt động có hiệu quả; 01 nhóm tri thức bản địa (VITIK Yên Châu) với 20 thành viên đa số là cán bộ nghỉ hưu tham gia, bên cạnh đó còn có một số người già uy tín, người có trách nhiệm, đam mê và yêu văn hóa dân tộc bản địa... góp phần rất lớn trong việc bảo tồn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc trên địa bàn. Hoạt động chủ yếu của các câu lạc bộ là truyền dạy chữ Thái, các làn điệu dân ca, dân vũ, xòe Thái; thêu may, dệt thổ cẩm... sưu tầm biên soạn lại các tác phẩm văn hóa vui tươi, văn hóa tâm linh, các lời răn dạy của người xưa, các bài thuốc cổ... Nhờ đó, những năm qua, ngoài việc phát huy và giữ gìn bản sắc văn hóa, các lễ hội dân gian của nhân dân luôn được duy trì và bảo vệ.

Cộng đồng người Thái đang sinh sống trên mảnh đất Yên Châu chính là chủ nhân của văn hóa trống chiêng, vì vậy họ đóng vai trò rất lớn trong việc gìn giữ và phát triển vốn văn hóa trống chiêng. Họ cũng là những người hiểu rõ nhất ý nghĩa âm nhạc của những nhạc cụ ấy. Chính vì vậy họ là người truyền dạy hiệu quả và trực tiếp nhất đến với cộng đồng và thế hệ trẻ người Thái. Với việc coi trọng và phát huy tốt vai trò của các nghệ nhân, những người am hiểu di sản văn hóa các dân tộc, nhìn chung đến nay các cộng đồng người ở Yên Châu vẫn giữ được những nét cơ bản trong phong tục tập quán của dân tộc mình. Các giá trị di sản về

văn học nghệ thuật, ngôn ngữ, chữ viết cơ bản được bảo tồn; nhiều tri thức dân gian, trang phục còn được lưu giữ tương đối nguyên vẹn trong các cộng đồng dân cư. Đặc biệt, thời gian gần đây Yên Châu đã ghi nhận những tín hiệu đáng mừng với sự phát triển của hệ thống lễ hội truyền thống. Giá trị của trống chiêng ngày càng được nhân dân coi trọng, tôn vinh.

3.2. Một số đề xuất phục vụ công tác bảo tồn, phát huy giá trị văn hoá trống, chiêng của người Thái ở Yên Châu.

Thứ nhất, cần đẩy mạnh công tác sưu tầm tư liệu hoá: Với mục tiêu bảo tồn, phát huy, phát triển các giá trị văn hóa tiêu biểu của các dân tộc trong tỉnh, gắn kết bảo tồn, phát huy giá trị di sản văn hóa với phát triển du lịch. Đẩy mạnh công tác sưu tầm, ghi chép lại những bài chiêng, những sinh hoạt văn hóa, âm nhạc gắn bó với trống chiêng. Ghi âm, ghi hình các tài liệu, tư liệu về trống chiêng và văn hóa trống chiêng Thái để lưu giữ, bảo quản và phát huy lâu dài. Tiếp tục có những đề xuất với tỉnh về nghiên cứu khoa học về văn hoá trống chiêng một cách có hệ thống, hoàn thiện chi tiết và toàn diện ở địa bàn trên toàn tỉnh nơi có đông người Thái sinh sống. Nghiên cứu, phục hồi và giữ gìn các sinh hoạt văn hóa, các lễ hội gắn với vòng đời người ở các cộng đồng dân tộc thiểu số tại các địa bàn để tạo môi trường diễn xướng của trống chiêng và sinh hoạt văn hoá trống chiêng. Tạo mọi điều kiện khuyến khích sự tìm tòi, sáng tạo của đội ngũ văn nghệ sỹ để có nhiều hơn các tác phẩm có giá trị tư tưởng và nghệ thuật. Khuyến khích các văn nghệ sỹ, nghệ nhân sáng tác, quảng bá văn học nghệ thuật, coi trọng nghệ nhân và phát triển tài năng trẻ.

Thứ hai, cần đa dạng hóa công tác tuyên truyền, giáo dục: Tăng cường công tác tuyên truyền giáo dục để nâng cao nhận thức trách nhiệm cho cộng đồng về tầm quan trọng của văn hóa trống chiêng. "*Khuyến khích, duy trì, phục hồi, truyền dạy và tổ chức trình diễn văn hoá phi vật thể tại nhà văn hoá thôn bản, tránh lãng phí cơ sở vật chất, nguồn lực tại địa phương*" [8, tr. 163]. Bồi đắp thêm tình yêu, thay đổi nhận thức ở thế hệ trẻ nói riêng và cộng đồng nói chung về giá trị của di sản văn hoá trống chiêng cũng như nghề chế tác trống chiêng thủ công truyền thống. Đây là việc làm cần thiết, mang tính thường xuyên, liên tục để

cộng đồng hiểu được những giá trị tinh thần to lớn mà văn hóa trống chiêng mang lại. Vì vậy, cần tổ chức những hoạt động thực tiễn cho cán bộ ở các bản vào từng gia đình để nắm bắt những đặc điểm tâm lý, cung đời sống của cộng đồng, từ đó có những giải thích, hướng dẫn dễ hiểu. Công tác tuyên truyền giáo dục càng chủ động bao nhiêu thì tính hiệu quả và sự thâm thấu, lan tỏa của giá trị văn hóa trong cộng đồng càng lớn và hiệu quả bấy nhiêu.

Cần tổ chức hiệu quả hơn nữa các công tác tổ chức liên hoan, giao lưu văn hoá trống chiêng ở quy mô các xã, các huyện... Đưa các hoạt động biểu diễn trống chiêng trở thành một nghi thức nhạc lễ trước khi diễn ra các hoạt động chính trị - xã hội của địa phương. Nên cử cán bộ có trình độ, năng lực, am hiểu văn hóa, biết tiếng nói dân tộc, gần gũi, cởi mở để tiến hành tuyên truyền, giáo dục, nói chuyện với người dân bản địa. Có như vậy, thì cộng đồng họ mới hiểu, tin tưởng và có thể nói hết những kiến thức, tâm huyết của mình trong bảo tồn, phát triển giá trị văn hóa Thái.

Thứ ba, cần tăng cường hoạt động liên kết quảng bá giới thiệu: Để phát huy những giá trị văn hóa truyền thống tạo động lực cho ngành du lịch phát triển, theo chúng tôi trước hết huyện Yên Châu cần chú trọng công tác bảo tồn các giá trị bản sắc văn hóa dân tộc Thái của từng xã thông qua việc bảo tồn, phát huy các giá trị văn hóa dân tộc và bản sắc văn hóa trống chiêng cũng là một nét hấp dẫn của nơi đây. Do đó cần kết hợp với việc tăng cường thu hút đầu tư phát triển và nâng cao chất lượng dịch vụ đảm bảo các tiêu chí về du lịch. Chú trọng đến việc khai thác tiềm năng du lịch thông qua xây dựng các sản phẩm du lịch, quà lưu niệm độc đáo mang thương hiệu, hình ảnh của Yên Châu mà không ở đâu có như: Văn hóa dân tộc Thái, trang phục, trống chiêng... Đồng thời phát triển các khu, điểm du lịch văn hóa gắn với nông thôn, du lịch sinh thái có chất lượng cao đáp ứng nhu cầu phục vụ du khách trong nước và quốc tế.

Tuyên truyền, vận động nâng cao nhận thức của cộng đồng dân cư và khách du lịch trong việc bảo tồn giá trị văn hóa, giữ gìn thuần phong mỹ tục và những giá trị văn hóa nguyên bản của địa phương, bảo vệ cảnh quan môi trường của các điểm du lịch, giảm thiểu những tác động tiêu cực từ hoạt động du lịch đến môi trường văn hóa địa phương.

Những giá trị của văn hóa trống chiêng chỉ được bảo tồn, lưu truyền khi sinh hoạt văn hóa cộng đồng được tổ chức thường xuyên, chặt chẽ, có hệ thống. Các hoạt động biểu diễn có tác dụng tích cực trong việc khơi dậy truyền thống, phong

tục tập quán, tín ngưỡng của cộng đồng.

Thứ tư, cần xây dựng đề án phát triển và mở rộng giao lưu hợp tác quốc tế: Đề án tổng thể phát triển kinh tế - xã hội vùng đồng bào dân tộc thiểu số và miền núi giai đoạn 2021 – 2030, đã được Chính phủ thông qua ngày 15/02/2020. Dựa trên những mục tiêu của đề án, chính quyền địa phương lấy đó làm căn cứ nhằm xây dựng các chính sách phù hợp, thiết thực cho công tác bảo tồn và phát huy những giá trị văn hóa, coi đó là mục tiêu chính cùng với việc phát triển kinh tế gắn với bảo tồn và phát huy giá trị văn hoá trống chiêng của cộng đồng. Vì vậy, đề án cần lấy giá trị văn hóa của cộng đồng dân tộc, tộc người làm thước đo, bởi văn hoá trống chiêng có đôi mối, phát huy, sáng tạo đến đâu thì cũng không được bỏ đi giá trị văn hóa truyền thống tốt đẹp, bỏ đi cội nguồn của dân tộc.

Yên Châu có 47 km đường biên giới với 28 cột mốc giới với nước Cộng hòa Dân chủ Nhân dân Lào, với lợi thế quan trọng như vậy Yên Châu cần xây dựng kế hoạch phối hợp, hợp tác về văn hóa, các chương trình giao lưu phục vụ mục đích chính trị của hai quốc gia. Tiến hành tổ chức, trao đổi, giao lưu văn hóa văn nghệ giữa hai huyện biên giới, tạo điều kiện để người dân “xuất khẩu” nhạc cụ và các sản phẩm văn hóa sang nước bạn. Đây là cơ hội để người Yên Châu học hỏi và nắm bắt các nhu cầu và mức độ hưởng thụ văn hoá, ngoài ra cần tìm hiểu nhu cầu sử dụng sản phẩm trống chiêng của người Thái Yên Châu chế tác đối với khách hàng bên kia biên giới nhằm phát triển mạng lưới tiêu thụ “Đối với một số dân tộc ở vùng biên giới, các tri thức về thủ công nghiệp của văn hóa tộc người còn khá phong phú, giúp họ duy trì và phát triển ngành nghề, phục vụ cho nhu cầu sinh hoạt, vừa có sản phẩm đem bán” [10, tr. 178]. Hợp tác quốc tế về văn hóa để có những cơ hội tổ chức các sự kiện mang tính quốc tế có ý nghĩa quan trọng nhằm tăng cường giao lưu, hợp tác, góp phần thúc đẩy phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội đảm bảo an ninh, quốc phòng, xây dựng tình đoàn kết, hữu nghị giữa Đảng, chính quyền, nhân dân khu vực biên giới.

4. Kết luận

Không gian văn hóa trống chiêng của người Thái ở huyện Yên Châu bắt nguồn từ truyền thống văn hóa lịch sử lâu đời, được khẳng định trong quá trình lao động, sáng tạo nghệ thuật và được kế tục qua nhiều thế hệ. Đối với người Thái, trống chiêng là niềm tự hào của họ, là một nét bản sắc độc đáo của văn hóa truyền thống, có giá trị cao, nâng đỡ sự đồng cảm, bồi dưỡng tinh thần cộng đồng và lòng tự hào dân tộc, góp phần tạo nên bản sắc riêng biệt đối với

mảnh đất và con người Yên Châu và đồng thời như một điểm sáng trong bức tranh đa sắc màu của văn hóa dân tộc Việt Nam.

Trong bối cảnh hội nhập, mở cửa như hiện nay, việc bảo tồn, phát huy những giá trị văn hóa truyền thống là điều không dễ dàng. Thực trạng đã cho thấy nhiều dân tộc đã đánh mất đi ngôn ngữ, văn hóa, bản sắc riêng của mình, mất đi nền âm nhạc truyền thống dân tộc mình thì điều đó sẽ mau chóng dẫn đến bị đồng hoá hoặc lai hoá, phụ thuộc vào văn hoá của dân tộc

Tài liệu tham khảo

1. Đặng Thị Oanh (2011), *Văn hóa Thái những tri thức dân gian*, Nxb Thanh niên, Hà Nội.
2. Vũ Khánh (2008), *Người Thái ở Tây Bắc*, Nxb Thông tấn Hà Nội.
3. Đặng Anh Đan, Lê Văn Minh (2021), *Bảo tồn và phát huy Khắp ở Sơn La trong bối cảnh hiện nay*, Kỷ yếu hội thảo do Viện Nghiên cứu văn hoá và Ban tuyên giáo Tỉnh uỷ Sơn La tổ chức với chủ đề: “Bảo vệ và phát huy di sản văn hoá các dân tộc thiểu số Việt Nam thực tiễn tại Sơn La và một số địa phương khác”, Nxb Chính trị Quốc gia Sự thật, Hà Nội.
4. Nguyễn Thị Kim Loan (2012), *Quản lý di sản Văn hóa*, Nxb Đại học Quốc gia Hà Nội.
5. Nguyễn Văn Hòa (2013), *Tục lập bản mường và lễ tế thần núi, thần nguồn nước của người Thái Đen vùng Tây Bắc*, Nxb Thời đại, Hà Nội.
6. Vương Xuân Tình (2014), *Văn hóa với phát triển bền vững ở vùng biên giới Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
7. Thanh Huyền (2020), <http://www.baosonla.org.vn/vi/bai-viet/nguoi-dam-me-nhac-cu-dan-toc-29263>. Truy cập ngày 27/5/2021.
8. Ngô Đức Thịnh (2010), *Bảo tồn, làm giàu và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống Việt Nam trong đổi mới và hội nhập*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
9. Kiều Trung Sơn (2021), *Bảo tồn và phát huy âm nhạc các dân tộc tỉnh Sơn La dưới góc nhìn di sản*, Kỷ yếu hội thảo do Viện Nghiên cứu văn hoá và Ban tuyên giáo Tỉnh uỷ Sơn La tổ chức với chủ đề: “Bảo vệ và phát huy di sản văn hoá các dân tộc thiểu số Việt Nam thực tiễn tại Sơn La và một số địa phương khác”, Nxb Chính trị Quốc gia sự thật, Hà Nội.
10. Lò Văn Lả (chép 2005, dịch 2008), *Quăm Tổ Mường*, Bản đối chiếu với Tô Mường ở Bảo tàng, thư viện tỉnh.
11. Sách Nhà nước đặt hàng, *Táy pú xác*.
12. *Tài liệu điền dã năm 2023 tại huyện Yên Châu, tỉnh Sơn La*.

PRESERVING AND PROMOTING THE CULTURAL VALUE OF DRUMS AND GONGS OF THE THAI PEOPLE IN YEN CHAU DISTRICT, SƠN LA PROVINCE

Lo Ngoc Diep
Tay Bac University

Abstract: Drums and gongs are two traditional musical instruments widely used in the lives of the Thai people in general, and specifically in Yen Chau, Son La Province. They contribute to the unique traditional cultural values within the system of this ethnic group's cultural heritage. Based on field surveys and various sources, the article focuses on the study of the role of drums and gongs in the lives of the Thai people in Yen Chau, Son La Province, and the current efforts to preserve and develop the culture of these instruments.

Keywords: Material culture, drums, gongs, Thai people, Yen Chau.